

STRESZCZENIE

Celem rozprawy jest wyjaśnienie znaczenia zróżnicowania społecznego żołnierzy dla funkcjonowania pododdziałów wojskowych na przykładzie Wojska Polskiego (WP).

Temat został uznany jako ważny z kilku względów. Jednym z nich są następstwa procesów migracyjnych mających miejsce we współczesnym świecie, tj. coraz większe różnicowanie się społeczeństw w wymiarze społecznym i kulturowym (Castles i in. 2016). Kolejnym są zmiany w sposobach funkcjonowania współczesnych organizacji, w których coraz większą wagę przypisuje się wiedzy, tzn. jej wykorzystaniu w procesach ciągłego uczenia się (Olejniczak 2012). Ta rozprawa doktorska przyjmuje, że w świetle zmian charakteru zadań współczesnego wojska, opisywanie go w kategoriach teoretycznych instytucji totalnej (Goffman 2011) przestaje być adekwatnym podejściem. Badanie ma pokazać, czy i w jakim stopniu WP ukierunkowuje się w stronę organizacji uczącej się (Argyris, Schön 1995). Trzecim powodem podjęcia tego tematu są zmiany mające miejsce wewnątrz wojska w związku z członkostwem Polski w Pakcie Północnoatlantyckim (NATO) oraz Unii Europejskiej (UE), które łącznie prowadzą do coraz większego różnicowania się żołnierzy zawodowych.

W ujęciu teoretycznym, zróżnicowanie społeczne przedstawione jest w ramach strukturacyjnego modelu struktury społecznej (Giddens 2003). Rozpatrywane ono jest jako właściwość strukturalna systemu wojska, która jest zarówno nośnikiem praktyk społecznych, jak i ich efektem. Takie ujęcie zróżnicowania społecznego umożliwia analizowanie sposobów, w jakich odtwarza ono dotychczasowy system wojska lub uczestniczy w jego zmianie. Pojęcie zróżnicowania społecznego definiowane jest w tej pracy jako *rzeczywiste – lub też postrzegane jako rzeczywiste – zróżnicowanie pod względem cech które, z jednej strony określają społeczną tożsamość jednostki, z drugiej zaś, determinują jej pozycję w relacjach i kontaktach z innymi* (Bell 2011; Cox, Beale 1997 za: Durska 2012: 33). Strukturacyjny model badania zróżnicowania społecznego umożliwia połączenie dwóch różnych koncepcji socjologicznych: podmiotowego działania (*agency*) w ramach struktury społecznej.

Rozprawa opiera się na metodologicznym podejściu mieszanym (*mixed-method*), stosunkowo rzadko wykorzystywanym w socjologii wojska oraz analizach struktury społecznej. Przyjęto strategię integracyjną (*an integrative logic*) w przekonaniu, że pozwoli ona uzyskać wszechstronny materiał badawczy, ilustrujący wycinek rzeczywistości społecznej wojska z dwóch perspektyw: subiektywnej – przełożonych i ich podwładnych oraz

obiektywnej statystyki publicznej i uregulowań prawnych. Takie kompleksowe ujęcie problemu badawczego kompatybilne jest z praktyką socjologiczną Dereka Laydera (ATF, 1998), stanowiącą oś postępowania badawczego w tej rozprawie, która łączy w sobie ujęcie pozytywistyczne i interpretatywne. W badaniu ilościowym uzyskano 253 kwestionariusze ankiet, które wypełnili możliwie wszyscy żołnierze pełniący służbę w jednym z 9 pododdziałów wojskowych szczebla plutonu. W badaniu jakościowym udział wzięło 19 dowódców plutonów i/lub kompanii. W analizie danych zastanych wykorzystano dane Głównego Urzędu Statystycznego, uregulowania służby wojskowej oraz wytyczne NATO i UE co do polityki równościowej.

Niniejsza rozprawa doktorska ma przynieść odpowiedzi na trzy pytania badawcze: (P1) jakie jest zróżnicowanie społeczne żołnierzy zawodowych Wojska Polskiego?, (P2) jak Wojsko Polskie korzysta ze zróżnicowania społecznego żołnierzy zawodowych? oraz (P3) jakie są efekty zróżnicowania społecznego żołnierzy zawodowych w Wojsku Polskim? Do każdego z powyższych pytań założono hipotezę. (H1) Zróżnicowanie społeczne żołnierzy zawodowych ma charakter formalny, wynika z hierarchicznego podporządkowania. Wśród żołnierzy zawodowych funkcjonuje warstwa kadry dowódczej oraz warstwa podwładnych. Różnią się one wewnątrznie ze względu na cechy społeczne: płeć, wiek, pochodzenie społeczne oraz cechy zawodowe: korpus, wykształcenie, doświadczenia udziału w misjach, styl dowodzenia; (H2) Wojsko Polskie korzysta ze zróżnicowania społecznego żołnierzy zawodowych w sposób formalny bliski paradygmatowi asymilacji (Thomas, Ely 1996). Wdraża procedury wyrównywania szans oraz przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na obecność w strukturach międzynarodowych. Ponadto, pododdziały w większym stopniu ukierunkowane na uczenie się oraz pododdziały wyróżnione tytułem „Przodujący Oddział” przejawiają wyższą świadomość korzyści tkwiących w zróżnicowaniu społecznym i częściej z nich korzystają (Egan i in. 2004; Lopez i in. 2004; Yang 2003 za: Lourenco i in. 2014); (H3) Jednorodne pododdziały żołnierzy oraz pododdziały dowodzone przez mężczyzn cechuje większe zaangażowanie oraz satysfakcja niż pododdziałów zróżnicowanych (Kulik 2004).

Prezentowana rozprawa doktorska wnosi do dyskusji teorii średniego zasięgu propozycję typologii praktyk strukturacyjnych (dowódczych) na poziomie pododdziału wojskowego oraz autorską propozycję definicji organizacji uczącej się dla organizacji hierarchicznej typu wojsko.

Słowa kluczowe: zróżnicowanie społeczne, wojsko, strukturacja, organizacja ucząca się.